

активне залучення до навчального процесу наукового потенціалу вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ, мотивацію тих, хто навчається, до участі в наукових дослідженнях і розробках, адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу, формування інноваційного освітньо-виховного середовища, модернізація структури вищої освіти України, завершення формування національної системи кваліфікацій вищої освіти, удосконалення системи контролю якості освіти із залученням незалежних міжнародних органів.

Література

1. Ілюшина І. Студенти без границь: Высшее образование / І.Ілюшина, А. Нечипоренко // Корреспондент. – 2005. - №26. – С. 42-44.
2. Корсак К. Болонський процес та його міфологізація на теренах Росії й України / К.Корсак // Освіта і управління. – 2005. - №3-4. – С. 168-174.
3. Ніколаєнко С. Н. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства. / С. Н. Ніколаєнко – К.: видавництво «Знання», 2005. – 478 с.
4. Праздников Г. А. Болонский процесс в смысловом пространстве современного образования / Г. А. Праздников // Социс. – 2005. - №10. – С. 42-47.
5. Чирва Г. До Болоньї вже зовсім близько / Г.Чирва // Освіта. – 2008. - №52. – 7 грудня. – С. 3-14.

Остафійчук Т.В. Вища освіта України у контексті Болонського процесу

Анотація. У статті аналізуються стан та першочергові завдання, які потрібно вирішити у сфері вищої освіти України для ефективної інтеграції до європейського освітнього співтовариства. Розглядаються основні проблемні питання: адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу, формування інноваційного освітньо-виховного середовища, модернізація структури вищої освіти України, завершення формування національної системи кваліфікацій вищої освіти, удосконалення системи контролю якості освіти із залученням незалежних міжнародних органів тощо.

Остафійчук Т.В. Высшее образование Украины в контексте Болонского процесса

Аннотация. В статье анализируются состояние и первоочередные задания, которые нужно решить в сфере высшего образования Украины для эффективной интеграции в европейское образовательное сообщество. Рассматриваются основные проблемные вопросы: адаптация законодательства Украины к законодательству Европейского Союза, формирование инновационной образовательно-воспитательной среды, модернизация структуры высшего образования Украины, завершение формирования национальной системы кваліфікацій высшего образования, усовершенствование системы контроля качества образования с привлечением независимых международных органов и тому подобное.

Ostafiychuk T. Higher education of Ukraine in the context of Bologna process

Annotation. The state and primary tasks which need to be decided in the field of higher education of Ukraine for effective integration to the European educational concord is analysed in the article. Basic problem questions are examined: adaptation of legislation of Ukraine to the legislation of European Union, forming of an innovative educational environment, modernization of structure of higher education of Ukraine, completion of forming of the national system of qualifications of higher education, improvement of the quality checking of education system with bringing in of independent international bodies and others like that.

ПАВИЦЬКА К.М.,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
м.Київ

УДК 37.091.12.011.3:17.022.1

СПЕЦИФІКА ВИХОВАННЯ ПОВАГИ ДО ДИТИНИ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Студентська молодь – значний прошарок нашого суспільства, його соціально-економічний та духовний потенціал, майбутня українська інтелігенція. Вік юності – особливий, складний та найбільш чутливий до різних перетворень у сучасному динамічному соціумі, яке ставить перед майбутніми професіоналами ряд моральних завдань та вимог. Тому процес виховання студентів повинен відображати нові освітні пріоритети та цінності, зокрема бути спрямованим на формування гуманної сутності особистості студентської молоді.

Особливо це стосується студентів – майбутніх учителів, адже у наш час в Україні вже сформувались певні державні й суспільні вимоги до особистості сучасного вчителя. Нині педагогові мають бути притаманні такі риси, як демократизм, гуманізм, розуміння учня і повага до його особистості, толерантність і відкритість у спілкуванні тощо. Усе це варто неодмінно враховувати у виховному процесі вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній літературі до проблеми формування особистості сучасного вчителя звертались такі вчені, як І. Бех, О. Бондаревська, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, М. Євтух, В. Журавський, І. Зязюн, В. Кремень, О. Мороз, О. Савченко, В. Семиченко, О. Сердюк, С. Сисоєва, І. Надольний, та інші. Однак, незважаючи на дослідження цих та багатьох інших вчених, проблема морального виховання майбутніх учителів залишається актуальною та невідкладною.

Зважаючи на актуальність поставленої проблеми, **мета нашої статті** полягає у висвітленні психолого-педагогічних аспектів формування у майбутніх учителів поваги до дитини.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах вищої освіти процес професійного становлення, морально-етичний розвиток особистості студентів-майбутніх учителів, формування у них гуманістичних якостей, а відтак і поваги до учнів, позначений певними особливостями і закономірностями, соціально-психологічними, віковими та індивідуальними передумовами.

Дослідження, присвячені визначенню та характеристиці вікових особливостей юнацького віку (Б. Ананьєв, І. Бех, Д. Ельконін, Г. Костюк, та ін.), засвідчують, що основною соціальною детермінантою, що визначає морально-духовне зростання молодої людини, є її діяльність. Професійно-пізнавальна діяльність є провідною для молоді, яка навчається у вузах. Саме вона має бути джерелом розвитку морально досконалої особистості.

Студентський вік, за Б. Ананьєвим, є сенситивним періодом для основних соціогенних потенцій людини. Під час навчання у вузі за сприятливих умов у студентів відбувається розвиток усіх рівнів психіки, таких як мислення, пізнавальних інтересів, потреб тощо.

Розвиток соціальних та морально-естетичних потреб особистості студента є важливою умовою моральної регуляції його поведінки, адже саме вони створюють найбільш сприятливі суб'єктивні умови для розвитку духовної сфери молоді.

У студентські роки відбувається розширення загальних і формування спеціальних знань (про форми та методи реалізації професійної діяльності), адже студенти приходять до навчального закладу вже з достатнім потенціалом знань. Крім того, вони паралельно набувають нових професійних умінь і алгоритмів відповідних дій та вчинків, а не просто здатність діяти за вже засвоєними правилами. З часом відбувається поглиблення професійних інтересів, що часто призводить до звуження сфери різнобічних інтересів особистості [7, 197]. Змінюються й ціннісні орієнтації. Набутий життєвий досвід, самостійні міркування і дії, здобуті знання дають змогу інакше, адекватніше оцінити себе і свої якості, а також формувати своє ставлення до оточуючих, формувати світогляд, етичні та естетичні погляди. Саме в цей час важливо наблизити студента до моделі сучасного гуманного вчителя, для якого головною цінністю має бути дитина.

У структурі поваги до дитини знання про цінність дитини мають формувати відповідне ставлення до учня, і виявлятися у чуйності, дбайливості, доброзичливості, турботі, співпереживанні та співчутті, довірі, визнанні прав, потреб, особливостей і здібностей особистості дитини тощо.

На нашу думку, у процесі виховання у студентів поваги до дитини, їм необхідно оволодіти певною системою знань, а саме: знаннями норм загальнолюдської моралі та професійної етики, психолого-педагогічні знаннями тощо, що дало б змогу гуманізувати навчально-виховний процес.

Формування переконань у студентів в необхідності шанобливого ставлення до учнів, протистоянню приниженню їх гідності тощо має відбуватися на основі засвоєння ряду важливих морально-етичних норм, понять і правил поведінки. Сутність переконання не лише в усвідомленні людиною світоглядних і моральних понять, але й особистої готовності діяти у відповідності з цими правилами і поняттями. Студентський період життя є сприятливим для такого розвитку, адже основним новоутворенням юнацького віку є формування світогляду та моральних переконань, підвищені вимоги до моральної оцінки вчинків людей. Саме пізнавальна сфера має забезпечити усвідомлення власної ролі студента у майбутній навчально-виховній взаємодії з учнями та і в суспільстві загалом.

Юність – це пора самоаналізу та самооцінок. Важливою стороною у майбутній професійній діяльності студентів виступає поглиблене самопізнання, співвіднесення своїх особистісних особливостей з вимогами гуманістичної орієнтації у педагогічній взаємодії. Тут у нагоді стають такі новоутворення юнацького віку, як самооцінка та прагнення до самовиховання. Педагог повинен вміти творчо змінювати свою особистість з використанням психологічних знань, відповідно до об'єктивно-чинних морально-духовних цінностей суспільства, з урахуванням власної індивідуальності [2, 85].

Якщо оцінювати особливості почуттів студента, треба зважати на те, що "... юнацький вік характеризується більшою (у порівнянні з підлітковим віком) диференційованістю емоційних реакцій і способів вираження емоційних станів, а також підвищенням самоконтролю і саморегуляції. Юнацькі настрої більш стійкі та усвідомлені..." [5, с. 58]. Дослідник також стверджує, що у цей період життя людини засвоєння певної системи моральних норм і принципів перетворюється в складну гамму моральних почуттів. Юнаки стають особливо чуттєвими до "внутрішніх", психологічних проблем. Суттєвим, на нашу думку, при цьому є необхідність формування у майбутніх учителів пріоритету гуманістичних цінностей, відкритості до сприйняття думок і поведінки інших людей тощо.

Індивідуального підходу потребують ті студенти, які мають низький енергетичний потенціал, у яких слабо розвинені потреби у спілкуванні, дружбі, низький рівень розвитку вольових якостей.

Важливим у вихованні поваги до дитини є формування у студентів альтруїстичних емоцій. Альтруїзм – напрям поведінки і діяльності людини, який ставить інтереси іншої людини або загальне благо вище особистих інтересів. Як правило, використовується для визначення властивості приносити свою вигоду в жертву, заради загального блага. На думку І.Беґа, альтруїзм як широка сфера добродійності і серцевина моральності особистості може починатися з незначної послуги і поширюватися на суттєву допомогу іншій людині часто наперекір власним потребам та інтересам [3, 101]. Альтруїстичні емоції – переживання, які виникають на основі потреби в допомозі, підтримці іншим людям: бажання приносити людям радість, почуття занепокоєння долею іншої людини, турбота про неї. Важливо, коли такі емоції підкріплюються щирістю суб'єкта та набувають спонтанності (самодовільності). Саме такі емоції здатні спонукати особистість до гуманних дій і вчинків.

Важливу роль у процесі формування особистості студентів та, зокрема, у вихованні у них поваги до дитини відіграє ціннісно-сміслова сфера майбутніх учителів.

На передній план у юнацькому віці висувається довільна мотивація, яка виявляється в умінні керувати свідомою метою, власними намірами. Відбувається раціоналізація діяльності. Окрім того, починають також домінувати й мотиви особистої користі, егоїстичних інтересів, з'являється мрійливість. "Егоїстичні мотиви діяльності можуть домінувати у свідомості студентської молоді, – стверджує А. Донцов. – Особливо така небезпечна тенденція, як показує практика, найбільш за все поширена серед студентів науково-природничого, економічного та технологічного профілю. Однобокий, обмежений інтелектуальний розвиток особистості ... формує інтелектуально обмежений тип мислення і духовну байдужість" [4, 139].

На нашу думку, у процесі виховання у майбутніх учителів поваги до дитини важливим є формування у них такого психологічного механізму як співпереживання, адже воно передбачає чуйне ставлення до дитини, схвалення, дієву підтримку, добротність. І. Бех підкреслює, що "За особистісно розвивального спілкування, в якому реалізуються суб'єкт-суб'єктні стосунки між дорослим і дитиною, потрібно поставити себе на місце іншого. Це головний компонент процесу співпереживання, розвинена форма якого має дві пізнавальні складові: уміння виокремити та назвати емоції, що їх переживають інші люди, і прийняти іншу думку. Емоційний компонент – це здатність до душевного відгуку. Систематично повторюване співпереживання перетворюється на моральні властивості, що стають рушійними силами поведінки та діяльності особистості." [1, 130]

Серед рис, які позитивно впливають на формування поваги у особистості студента, є впевненість у власних силах, домінування емоцій радості, відсутність конформізму, чуттєвість до протиріч, бажання фантазувати та планувати, почуття гумору та ін., які, в свою чергу, сприяють формуванню творчого підходу до взаємин з дітьми.

Актуальним у цей віковий період є вплив колективу на особистість студентів, адже саме колектив сприяє активності молоді, зацікавленості у навчанні, формує навички спілкування, що є необхідною передумовою виховання у них поваги до іншого.

Діяльність є платформою, на якій розгортаються певні відносини, передумовою та чинником їх виникнення. Основна функція відносин – виховна. Моральне формування особистості значною мірою визначається реалізацією у виховному процесі діяльнісного підходу, згідно з яким морально-етичні правила і норми засвоюються людиною активно в процесі діяльності та спілкування з іншими людьми. Такою діяльністю для студентів є навчально-пізнавальна діяльність вузу. Одна із функцій діяльності полягає в тому що в ній набувається досвід ставлення особистості до світу, до інших людей, до самої себе. У своєму дослідженні ми усвідомлювали, що моральна якість особистості є багато разів повторюване і в результаті цього закріплене в системі звичної моральної свідомості, звичних дій людини, ставлення, яке є об'єктивне, тобто формується на основі ціннісного відношення до дитини.

Отже, досвід діяння (у тому числі й морально-етичного) як індивідуальний психологічний здобуток студента не може бути явищем спонтанним, а пов'язаний із організацією, перебігом, розвитком професійно-навчальної та виховної діяльності студентської молоді.

У студентському віці завершується становлення одного із найважливіших особистісних утворень – «Я-концепції» як ядра особистості студента, зокрема формування її соціально-професійного аспекту [7]. «Я-концепція» є тим психологічним механізмом, який створює певні лінії поведінки особистості, вступає відносно стійкою та усвідомленою людиною системою, на основі якої вона будує свої ставлення до себе та інших людей.

І. Кон під «Я-концепцією», або образом «Я», розуміє відношення особистості до самої себе, яке включає три компонента: пізнавальний (знання про себе, уявлення про свої якості), емоційний (оцінка цих якостей і пов'язані з цим почуття, наприклад самоповага) та поведінковий (практичне відношення до себе) [5, 66].

О. Мороз, О. Падалка, В. Юрченко вважають, що «Я-концепція» майбутнього фахівця – складна динамічна система уявлень студента про себе та як особистість і суб'єкта навчально-професійної діяльності, яка включає в себе взаємопов'язані та взаємозумовлені компоненти: «Образ - Я», «Ставлення - Я», «Вчинок - Я» [7, 187].

В. Юрченко, досліджуючи «Я-концепцію» як показник особистісного зростання майбутнього вчителя, стверджує, що студенти з позитивною «Я-концепцією» відрізняються високою самооцінкою педагогічних здібностей, особистісних якостей і наслідків своєї навчально-професійної діяльності; високим рівнем самоповаги та ауто симпатії, низьким рівнем особистісної й реактивної тривожності. Студенти із негативною «Я-концепцією» характеризуються когнітивною простотою й недостатньою розрізненістю елементів «Образу-Я», заниженою самооцінкою педагогічних здібностей і результатів навчально-професійної діяльності, "комплексом неповноцінності", низьким рівнем самоповаги, почуттям тривожності та незахищеності [8, 32].

Таким чином, «Я-концепція» має безпосередній вплив на формування взаємин майбутніх учителів та учнів і є таким психологічним механізмом, своєрідним ядром особистості студентів, через який можливе регулювання та корекція їх поведінки та діяльності.

Висновки. Наприкінці варто зазначити, що у сучасному вихованні студентської молоді пріоритетного значення набуває моральний аспект, мета якого й полягає у формуванні відповідних якостей особистості, зокрема такої професійно необхідної для майбутніх учителів як повага до дитини. Лише чітко усвідомлюючи особливості та закономірності психологічного розвитку особистості студента можливо побудувати відповідну систему ефективних виховних впливів.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Підручник. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.

3. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності: Навч. посіб. / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2009. – 248 с. (Серія "Альма-матер").
4. Донцов А. В. Формування моральних механізмів поведінки студентської молоді. [монографія] / А.В. Донцов – Харків: «Шлях», 2000. – 228 с.
5. Кон І. С. Психологія юношеского віку: (Проблеми формування особистості). Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1979. – 175с.
6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / Алексей Николаевич Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.
7. Мороз О. Г. Педагогіка і психологія вищої школи: Навчальний посібник / [За заг. ред. О. Г. Мороза] / О. Г. Мороз, О. С. Падалка, В. І.Юрченко – К. : НПУ, 2003. – 317 с.
8. Юрченко В.І. "Я-концепція" як показник особистісного зростання майбутнього вчителя / В.І. Юрченко // Психологія. Зб. Наук. праць. – Випуск 4(7). – К. : НПУ, 1999. – С. 31-35.

Павицька К.М. Специфіка виховання поваги до дитини у студентській молоді

Анотація. У статті розглядається проблема виховання у майбутніх учителів поваги до дитини; привертається увага до окремих психолого-педагогічних аспектів формування даної якості у студентів педагогічних університетів. **Ключові слова:** студентська молодь, майбутні учителі, виховання, повага до дитини.

Павицкая Е.Н. Специфика воспитания уважения к ребенку у студенческой молодежи

Аннотация. В статье рассматривается проблема воспитания у будущих учителей уважения к ребенку; обращается внимание на отдельные психолого-педагогические аспекты воспитания данного качества у студентов педагогических университетов. **Ключевые слова:** студенческая молодежь, будущие учителя, воспитание, уважение к ребенку.

PAVYTSKA K. The specificity of upbringing of respect for child in students.

The article deals with the problem of upbringing of respect for child in future teachers. The attention is paid to individual psychological and pedagogical aspects of forming of this quality in students of pedagogical universities.

Key words: students, future teachers, upbringing, respect for child.

ПАВЛЮК Л.В.,
м.Київ

УДК 378.126:37.015.3

**ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ
МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

Важливою складовою вибору нашої держави щодо інтеграції в Європейську спільноту є входження вищої освіти України в єдиний освітній та науковий простір Європи на засадах Болонської декларації. Нові завдання, які має вирішувати українська вища школа, здійснюючи підготовку фахівців європейського рівня, потребує високої професійної підготовки викладачів вищих навчальних закладів. Освітня реформа в Україні, яка здійснюється у напрямку інноваційних перетворень та інтеграції в єдиний європейський простір вищої освіти, передбачає якісно нові вимоги до професійного і кваліфікаційного рівня викладача ВНЗ. Професія викладача має важливе суспільне значення. Зміст діяльності педагога вищої школи полягає, насамперед, у тому, щоб організувати і забезпечити таку діяльність студентів, яка б одночасно була направлена на їх соціалізацію, формування духовно-моральних цінностей, світогляду, ефективних умінь засвоєння системи знань.

Культура педагогічного спілкування є науковою проблемою, що одночасно перебуває в площині дослідження одночасно двох галузей знань – психології та педагогіки, являючись, таким чином міждисциплінарною науковою проблемою. Викладачі вищої школи належать до основних соціально-професійних груп, на які суспільство поклато надзвичайно важливі завдання:

- збереження і примноження культурних надбань суспільства й цивілізації в цілому;
- соціалізацію особистості на важливому етапі її формування, пов'язаному з професійною підготовкою.

Для успішного виконання своїх функцій викладач має бути компетентним фахівцем у своїй галузі, ерудитом в інших галузях знань, організатором, оратором, аналітиком, психологом, при цьому мати необхідні педагогічні здібності та володіти культурою педагогічного спілкування.

Відомий український педагог А.С. Макаренко одним з перших звернув увагу на те, що процес навчання потребує складної тактики і техніки, що вчителю слід уміти керувати своїм настроєм, стилем і тоном спілкування, інтонацією, посмішкою, поглядом, мімікою, рухами, ходом... Іноді жест буває красномовнішим за слова, а міміка в найкоротшу мить доводить те, на що знадобилися б монолози [1, 12]. Отже, хороший педагог — завжди яскрава особистість, кожний з них має власну техніку впливу, взаємодії, спілкування, саморегуляції.

Професійна діяльність викладача вищої школи вимагає наявності певних особистісних якостей, соціально-психологічних рис і педагогічних здібностей. За наслідками наукових [2] досліджень, в яких вивчається діяльність педагогів, нормативна особистість (тобто така особистість, яка веде соціальну діяльність у відповідності з вимогами суспільства) педагога вищої школи характеризується багатьма параметрами:

- 1) рівнем знання свого предмету, кваліфікацією в галузі професійної спеціалізації, вміннями викладацької діяльності;